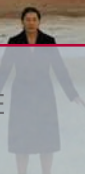

ESSAY

DOOR: TON JORNA
AUTEUR EN EX-DOCENT GEESTELIJKE
BEGELEIDING AAN DE UNIVERSITEIT
VOOR HUMANISTIEK

MARIËLLE CUIJPERS
SENIOR ADVISEUR
LEVENSVRAGEN BIJ OUDEREN

Onmetelijke eenzaamheid als werkelijkheid

De laatste jaren is er een toenemende aandacht voor eenzaamheid bij zowel de overheid als maatschappelijke instanties. Vanwege de omvang en de hardnekkigheid beschouwen zij eenzaamheid als een groot maatschappelijk probleem. Ook veel zorgverleners hebben op directe of indirecte wijze te maken met mensen die eenzaam zijn. Het onderzoek naar deze problematiek is hoofdzakelijk opgepakt door de sociale wetenschappen. Zij doen met gestandaardiseerde vragenlijsten en experimenten onderzoek en komen dan tot statistische bevindingen, op basis waarvan programma's worden ontwikkeld die de onwenselijk geachte situatie moeten verhelpen. De geconstateerde correlatie tussen de mate van eenzaamheid en het aantal sociale relaties bepaalt dan bijvoorbeeld de actie. Maar programma's die aldus op doelgroepen zijn afgestemd, blijken niet zonder meer succesvol: onderzoek naar de effecten laten magere 'opbrengsten' zien van eenzaamheidsprogramma's. Beleidsinstanties en onderzoekers zoeken daarom naarstig naar interventies die eenzaamheid meetbaar verminderen.

Existentiële benadering

Wellicht is het niet zozeer het soort interventie als wel de algemene invalshoek, die de geringe effectiviteit verklaart. Onlangs (2014) verscheen van de hand van Ton Jorna en Willem Voois het boek *'Onmetelijke eenzaamheid'*. Zij werken uit hoe de heersende benadering tot stand komt en waarom het mogelijk niet werkt. Vooral schenken zij aandacht aan een eenzaamheid die

zij onmetelijk noemen en die zij zien als een spirituele zoektocht. Zij wijzen erop dat een dergelijke existentiële benadering in het spreken over eenzaamheid vooralsnog en ten onrechte ontbreekt. Anders dan in de gangbare benadering zien zij eenzaamheid als een existentiële realiteit die in iemands levensgang niet zozeer moet worden opgelost als wel doorgemaakt. Hun visie is gestoeld op innerlijke ervaring

en op wat in het innerlijk landschap als potentie ligt opgesloten om ontsloten te worden. Eenzaamheid is dan als het ware een katalysator van zelfwording en zinvinding. Het heeft dan te maken met de transcenderende inhoud en de diepte van het leven. Dan gaat het niet alleen om de kwestie *wat* eenzaamheid met mensen doet maar ook *hoe* deze ertoe doet. De aanduiding 'onmetelijk' verwijst dan zowel naar de numerieke onmeetbaarheid als naar de numineuze grootsheid van eenzaamheid.

Andere aanpak

Dit onderscheid tussen sociale eenzaamheid en innerlijke en daarmee onmetelijke eenzaamheid is relevant voor de aanpak. Een op sociale eenzaamheid gerichte aanpak zal een dergelijke innerlijke eenzaamheid immers niet verhelpen en misschien zelfs averechts werken. Iemand die een innerlijke eenzaamheid ervaart en meedraait in een programma ter bestrijding van sociale eenzaamheid, zal zich daarin niet gekend voelen en zich daardoor extra eenzaam voelen. Innerlijke eenzaamheid kun je onderkennen door met een open geest te luisteren en door eenzame mensen zelf aan het woord te laten, zodat zij hun innerlijke ervaring kunnen vertellen. Je krijgt dan contact met 'deze mens in deze situatie', met wat er opspeelt in zijn innerlijk, met emoties die refereren aan gebeurtenissen uit het verleden of heden of aan een sluimerend verlangen naar een zinvol leven. Deze individuele biografische insteek staat haaks op de geldende doelgroepbenadering, omdat de onderzoeker of de toepasser niet voor de cliënt uitmaakt wat eenzaamheid is, maar de bemoeienis aanbiedt in het perspectief van dit bestaan van deze betrokkene. Het zijn met andere woor-

den niet de begrippen uit de sociale wetenschappen die de interpretatie sturen, maar 'de verhalen van deze mens', die de specifieke situatie mogelijkwijs doen verstaan aan de binnenkant van het bestaan, daar waar eenzaamheid, angst en verlangen gevoeld worden en wachten om te worden opgemerkt en doorgenomen. Vanwege dit principiële unieke van deze persoon is zijn of haar eenzaamheid nooit in zijn algemeenheid inzichtelijk en bespreekbaar. Juist in het besef dat een overzichtelijke ziel niet bestaat, wordt een ontmoeting mogelijk met deze ander als ander. Zo kan eenzaamheid in het hart worden verstaan: ontzagwekkend in wat zich toont, maar onmeetbaar op een eenzaamheids-schaal.

Wisselwerking

Kenmerkend voor deze spirituele benadering is de aandacht voor het innerlijk leven in wisselwerking met de buitenwereld. Als de toestand van een-

De eenzame mens is niet zozeer gebaat bij het gereedschap van de sociale wetenschappen, maar bij de professional die door te luisteren naar de verhalen van een concrete mens, diens binnenkant opent.

zaamheid gerelateerd wordt aan situaties en gebeurtenissen, kan de betrokkene ontwaren waartoe hij bestemd is. De eenzaamheid is dan weliswaar diep en aanhoudend, maar heeft dan ook een inhoud die een richting aan geeft, een mogelijkheid van zelfwording en zinvinning. Deze innerlijke weg is daarmee ook een *eigen* weg, dat wil zeggen een weg die niet is te plannen, te kopiëren of over te dragen. Er staat dus een tijd op. De eenzaamheid verdwijnt ook niet, maar verandert van gedaante en de persoon zal er anders tegenover staan: het is dan niet langer iets dat 'weg moet', maar iets dat je ook kunt omarmen. Zo kan een mens onwillekeurig groeien, en in dat innerlijke proces door de weerstanden heen zichzelf worden en daardoor op eigen(lijke) wijze bijdragen aan kwaliteit van leven.

Bijstand

Veel individuen die deze onnavolgbare weg gaan, worden daarin bijgestaan door anderen die deze weg al eerder zijn gegaan. Het is onze bevinding dat een eenzaamheid die aldus als onmetelijk van binnenuit gekend wordt – zijnde de mogelijkheid te worden wie je bent – niet mag ontbreken in de hulpverlening. Het is alleen niet zo eenvoudig de vraag te beantwoorden bij wie de diep eenzame mens in goede handen is. Want wat is daarvoor nodig aan scholing en vorming, aan verworven

inzichten en bewuste levenshouding? Hoe komt een individueel leven tot zijn recht en wat kan de ander daarin betekenen? Deze vragen impliceren al dat levensproblemen zich niet laten verhelpen met het aan de medische praktijk ontleende evidence-based model, en bovendien dat men een probleem als eenzaamheid niet kan aanpakken met geformatteerde kennis, begrippen of theorie. Elke format-reductie slaat namelijk stuk op een onmetelijke werkelijkheid die meer en anders is dan we denken en willen. Iemand die existentiële eenzaamheid als probleem ervaart, is dan ook niet altijd in goede handen bij de vertegenwoordigers van de doelgroepgerichte sociale benadering, en met name niet als die benadering gespeend is van echt contact tussen 'jou' en 'mij'. Elke benadering, dus ook een spirituele of religieuze, die zich bedient van overzichtelijke beschrijvingen en dito toepassingen, mist immers de onmetelijkheid van de eenzaamheid. Zij ontnemt je daardoor het inzicht in en uitzicht op wat zich afspeelt in het innerlijk van mensen als een individuele, hoogstpersoonlijke en onnavolgbare gang, die niet is na te doen en niet te programmeren. Je kunt nergens op vooruit lopen, de weg niet bekorten door een stuk over te slaan of een bocht af te snijden, en er is geen garantie voor welke gewenste situatie dan ook.

Doelrationele versus deelnemende professionaliteit

Dat is ook precies de reden dat deze weg voor werkers en beleidsinstanties en ook voor veel cliënten niet aantrekkelijk is: men wil – ook uit financiële overwegingen – liefst op zo kort mogelijke termijn positieve uitkomsten van snelle en overzichtelijke interven-

ties. Leidend in professionele bemoeienis met problemen van mensen is het 'systeem' van diagnose, beoogd effect en daarop gerichte behandeling. Aan dat systeem, geformuleerd in beleidsstukken en uitgewerkt in gedrags- en behandelingsvoorschriften, wordt iedereen geacht zich te houden. In de praktijk betekent dit dat de doorsnee professional met zijn aangeleerde *doelrationele professionaliteit* zich achter het systeem kan verschuilen (gelegitimeerd kan weglopen van wat er speelt) of zich gevangen voelt in dan wel onwetend is van een andere dan de doelrationele benadering. Deze groep gelooft in actie, in activiteiten, in interventies plegen en vertrouwt niet op beschouwelijkheid, naar binnen keren en leren zien. In het beste geval hebben zij dan een welwillende houding en zijn zij bereid te erkennen dat zij (nog) niet weten wat er is en gebeurt, maar vaker zal die erkenning ontbreken; dat innerlijk bestaat dan dus niet. Degene die zich gevangen voelt, kan twee kanten op: hij of zij zoekt vroeg of laat een ander vak of zoekt naar ruimte binnen het systeem.

Wanneer aldus geen opening wordt geboden voor wat zich innerlijk een weg zoekt, zal die afwijzing de betrokkene nog verder in een isolement brengen. Andere dan doorsneeprofessionals bezitten vaak een bereidheid om toch dieper te kijken naar wat er gaande is. Dat zijn dan eenlingen die uit eerste hand en aan den lijve hebben ervaren wat lijden aan eenzaamheid is. Die eenlingen hebben de waarde ervaren van (be)schouwen en een direct gedeeld contact. Zij geven dan blijk van een *deelnemende professionaliteit*. Als deze professionals werken in het sys-

teem, dan weten ze deze werkwijze aan het oog van de verantwoordingssystematiek te onttrekken. De consequentie daarvan is dat wat zij doen onzichtbaar is, althans niet erkend in het huidige gezondheidszorg-/welzijnssysteem. Deze afwijkende, individuele werkwijze is weliswaar 'mooi meegenomen', maar het is geen goede zaak als met de heersende benadering deze weg van zelfwording bij voorbaat wordt afgesneden, omdat de hulpverlener daar niet bekend mee is of het systeem er niet in voorziet of het niet erkent.

Pleidooi

Het is nodig om beter, anders bij cliënten te achterhalen wat zij waarderen in een 'behandeling' of benaderingswijze van de hulpverlener. Waar meten cliënten succes aan af, wanneer voelen zij dat ze tot hun recht gekomen zijn, c.q. om dit ook bij hulpverleners boven tafel te krijgen. Wanneer hebben zij het gevoel dat ze werkelijk iets voor een cliënt hebben kunnen betekenen?

Aan de hand van dit soort kwalitatieve informatie kan gewerkt worden aan zichtbaar maken en erkennen van deelnemende professionaliteit en aan een andere verantwoordingssystematiek, en kan het gezondheidszorg-/welzijnssysteem tegemoetkomen aan de behoefte van veel cliënten om werkelijk gezien en gehoord te worden.

Ton Jorna en Mariëlle Cuijpers
begeleiden een **inspiratiedag**
Onmetelijke eenzaamheid op
zaterdag **25 april 2015**.
Informatie en aanmelding:
kloosterhuissen.nl

